

Makromolekulák

I. A σ -vázás polimerek

**II. Rész: A polimerek szerkezete
(konfiguráció, konformáció)**

Pekker Sándor

MTA Wigner FK SZFI

Telefon:392-2222/1845

Email: pekker.sandor@wigner.mta.hu

ELTE, 2017

alapján

A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE: KONFIGURÁCIÓ

lokális térszerkezet

a vázatomokhoz, vagy néhány vázatomból álló merev szerkezeti egységhez kapcsolódó csoportok egymáshoz képesti térbeli elhelyezkedése

A térszerkezet leírása:

Descartes koordináták

n atom → 3n Descartes koordináta
→ 3n-6 belső szabadsági fok

kényelmetlen, nem szemléletes

molekuláris rendszer: nagy számú kényszerfeltétel
lokális és globális szimmetria

→ egyszerűbb leírás:

belső koordináták

A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE: KONFIGURÁCIÓ

Belső koordináták

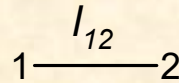
n atom $\rightarrow$ $3n-6$ belső szabadsági fok

$\rightarrow$ $3n-6$ belső koordináta

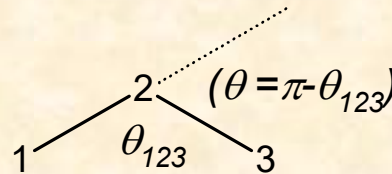
a lokális szimmetriát és kötésviszonyokat tükrözi

előállítás: a Descartes koordináták lineáris kombinációjából

kötéshossz: $l_{12} = |\underline{r}_2 - \underline{r}_1|$

kötésszög: $\theta_{123} = \angle(2,1),(2,3)$

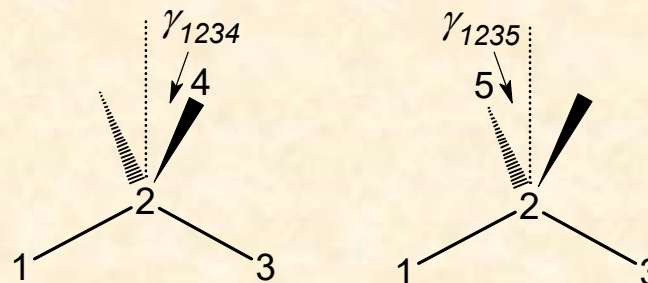

Belső koordináták

síkból való kihajlás szöge, out of plane szög:

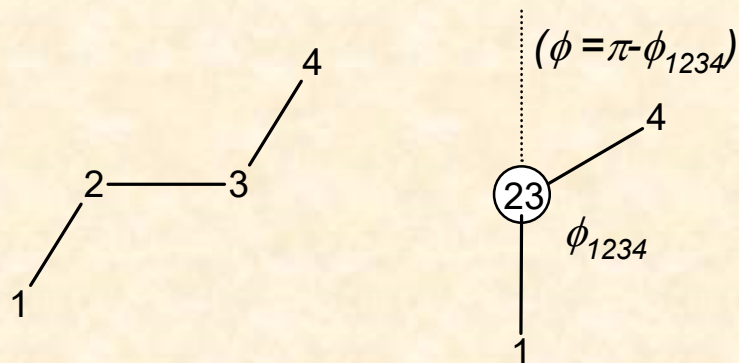
$$\gamma_{1234} = \angle(2,4), (1,2,3)$$

$$\gamma_{1235} = -\gamma_{1234}$$

torziós szög, rotációs szög, diéderes szög:

$$\phi_{1234} = \angle(1,2,3), (2,3,4)$$

A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE: KONFIGURÁCIÓ

lokális térszerkezet

a vázatomokhoz, vagy néhány vázatomból álló merev szerkezeti egységhez kapcsolódó csoportok egymáshoz képesti térbeli elhelyezkedése

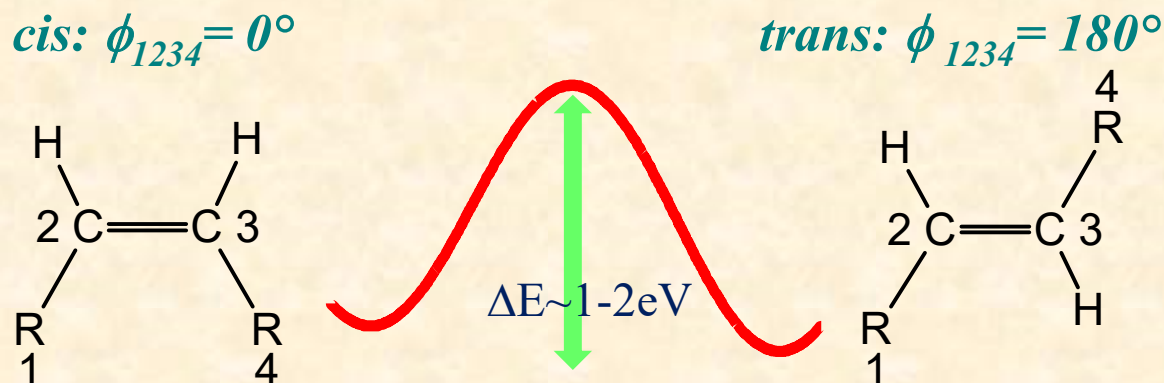
Sztereoizoméria

azonos konstitúció, különböző térszerkezet,
azaz különböző konfiguráció

cis-trans izoméria

hármaskoordinációjú (sp^2) vázatomok

π -kötések körüli gátolt rotáció

Lineárisan konjugált poliének kémiai szerkezete

Konstitúció: $\text{CH}_2(\text{CH})_{n-2}\text{CH}_2 \equiv \text{H}(\text{CH})_n\text{H}$

Konfiguráció:

1-2-3-4 :

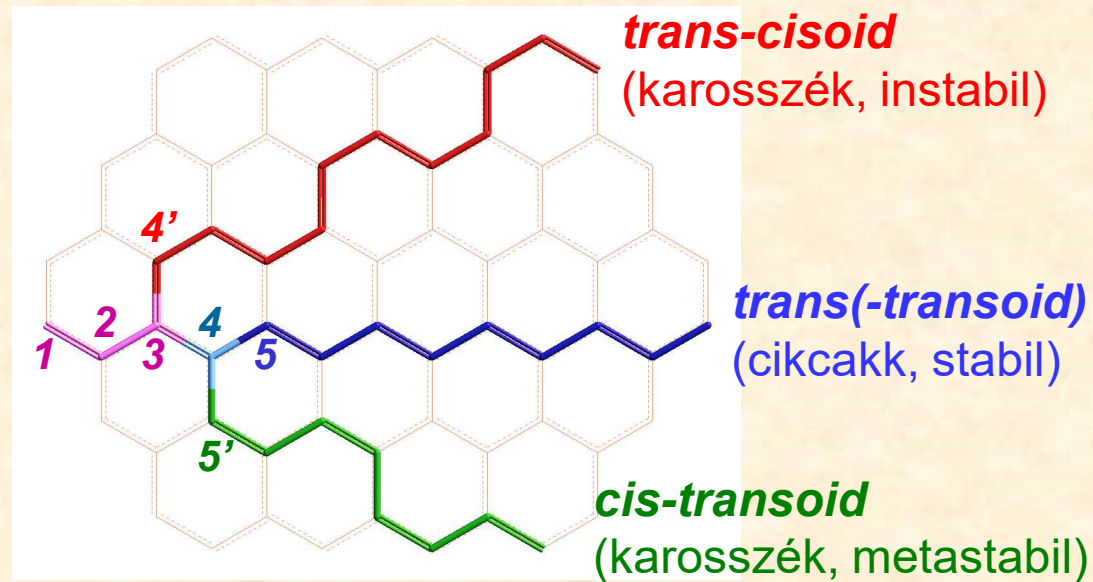
transoid

1-2-3-4' :

cisoid

2-3-4-5 : trans

2-3-4-5' : cis

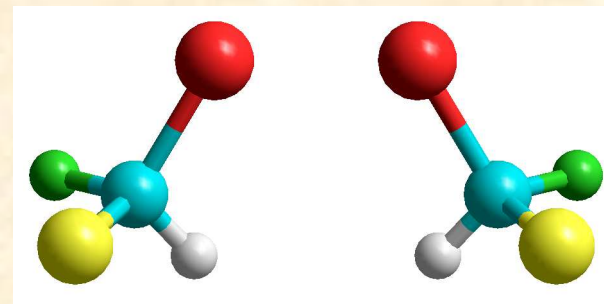
A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE: KONFIGURÁCIÓ

Sztereoizoméria

takticitás, optikai izoméria

négyes koordinációjú (sp^3) vázatomok

feltétel: aszimmetrikus vázatomok jelenléte
tükörképi párok, enantiomerek képződnek

Vinil polimerek

minden második vázatomon van oldalcsoport

a konfiguráció a polimer képződésekor alakul ki

három tipikus konfiguráció:

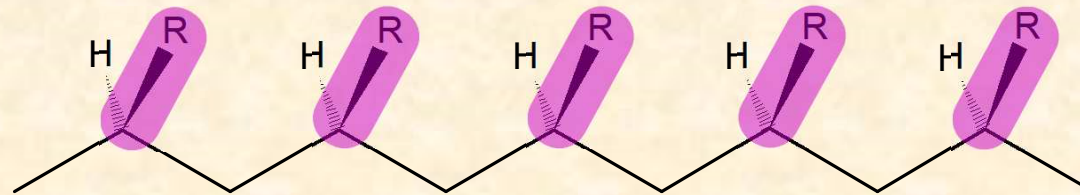

A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE: KONFIGURÁCIÓ

izotaktikus

azonos oldalcsoportok a nyújtott váz síkjának azonos oldalán

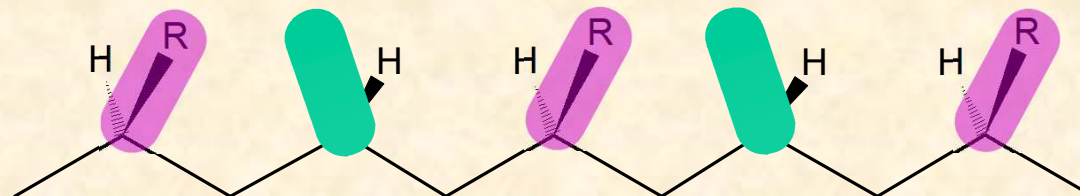
$$\gamma_i = \gamma_j$$

szindiotaktikus

az oldalcsoportok a sík két oldalán szabályosan váltakoznak

$$\gamma_{i+1} = -\gamma_i$$

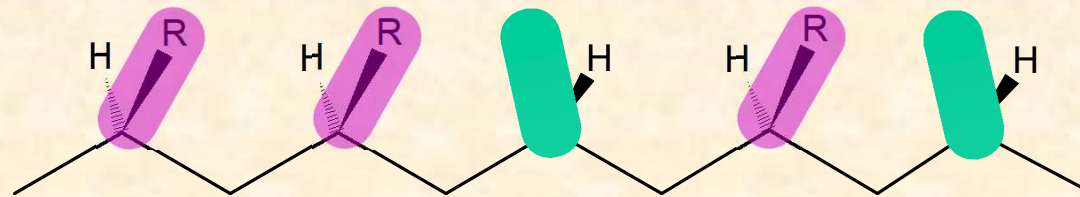

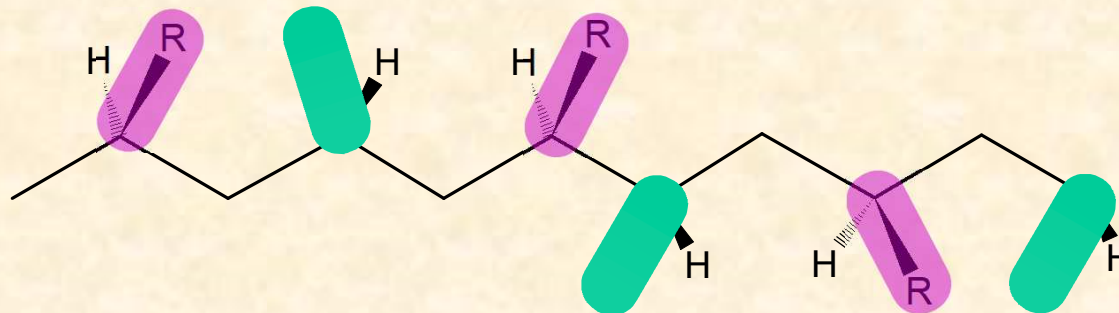
A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE: KONFIGURÁCIÓ

ataktikus

az oldalcsoportok konfigurációja szabálytalan

fej-fej kapcsolódás hatása:

A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE: KONFIGURÁCIÓ

Fehérjék: (nyújtott polipeptid lánc)

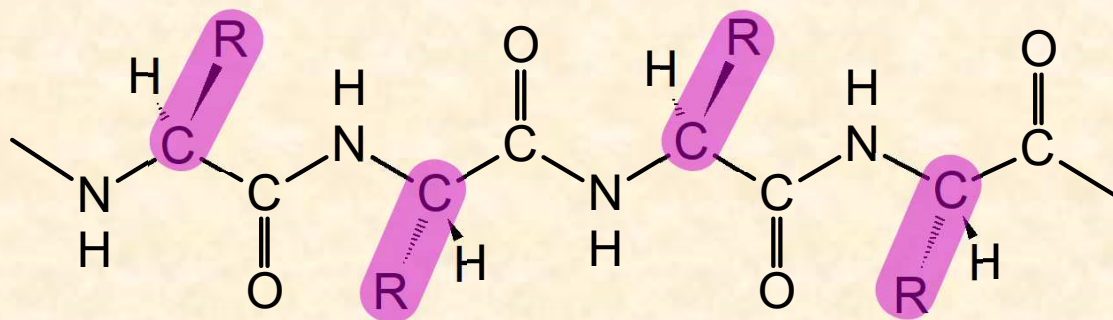
minden harmadik vázatomon van oldalcsoport

a monomer konfigurációja megmarad a polimerben

a természetben egyféle konfiguráció valósul meg:

az oldalcsoportok a sík két oldalán szabályosan váltakoznak

$$\gamma_i = \gamma_j$$

A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE: KONFORMÁCIÓ

5. A POLIMEREK TÉRSZERKEZETE:

KONFORMÁCIÓ

a térszerkezet változó része (idő, hőmérséklet függvényében)

térszerkezet: $\{L, \Theta, \Gamma, \Phi\}$

$L = \{\dots l_i \dots\}$, $\Theta = \{\dots \theta_i \dots\}$, $\Gamma = \{\dots \gamma_i \dots\}$, $\Phi = \{\dots \varphi_i \dots\}$

konstitúció és konfiguráció: $\{L, \Theta, \Gamma, \Phi_r\}$

Φ_r : rögzített torziós szögek, Pl: kettős kötések

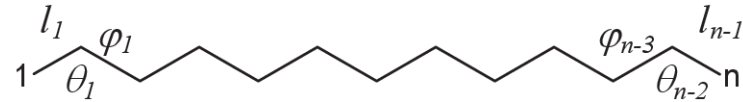
konformáció: $\{\Phi_v\}$ szabadon változó torziós szögek

Pl: n atomos lineáris polimer lánc: $3n-6$ belső koordináta

n-1 rögzített kötészóssz, $L = \{l_1 \dots l_{n-1}\}$

n-2 rögzített kötészög, $\Theta = \{\theta_1 \dots \theta_{n-2}\}$

n-3 változó torziós szög, $\Phi = \{\varphi_1 \dots \varphi_{n-3}\}$

globális konformáció: Φ adott értékével jellemezhető szerkezet

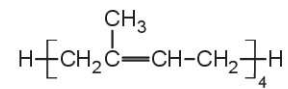
lokális konformáció: φ_i adott értékével jellemezhető szerkezeti részlet

Példa: A szerkezet hierarchikus felépítése, izoprén tetramer

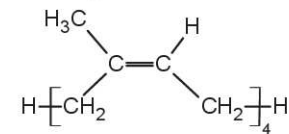
Kémiai összetétel:

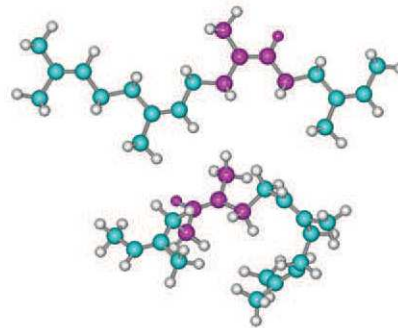
Konstitúció:

Konfiguráció:

Konformáció:

5.1. Konformációs analízis

hengersizimmetrikus σ -kötések:

a torziós szögek akadály nélkül változhatnak

a nemkötő kölcsönhatások miatt:

a rotáció részben gátolt

az összenergia függ a torziós szögektől

konformációs energia

az összenergia torziós szögekkel változó része:

$$E_{\text{conf}} = E_{\text{tot}}(\Phi) - E_{\text{tot}}(\Phi_0)$$

Φ_0 : a globális minimumhoz tartozó konformáció

konformációs izomer, vagy konformer

a konformációs energia lokális minimumaihoz tartozó konformációk

konformációs analízis

a konformációs energia meghatározása és az egyes konformerek keresése

5.2. Polimerek konformációs analízise

több ezer atom:

kvantumkémiai módszerrel $E(\Phi)$ nem határozható meg

force field módszer, molekulamechanika

$E(\Phi)$ meghatározása empirikus párpotenciálokkal

nemkötő kölcsönhatások:

elektrosztatikus

hidrogén-híd

van der Waals típusú kölcsönhatások

Lennard-Jones potenciál: $U(r) = U_0[(r/r_0)^{-12} - 2(r/r_0)^{-6}]$

5.1. Konformációs analízis

hengersizimmetrikus σ -kötések:

a torziós szögek akadály nélkül változhatnak

a nemkötő kölcsönhatások miatt:

a rotáció részben gátolt

az összenergia függ a torziós szögektől

konformációs energia

az összenergia torziós szögekkel változó része:

$$E_{\text{conf}} = E_{\text{tot}}(\Phi) - E_{\text{tot}}(\Phi_0)$$

Φ_0 : a globális minimumhoz tartozó konformáció

konformációs izomer, vagy konformer

a konformációs energia lokális minimumaihoz tartozó konformációk

konformációs analízis

a konformációs energia meghatározása és az egyes konformerek keresése

5.2. Polimerek konformációs analízise

több ezer atom:

kvantumkémiai módszerrel $E(\Phi)$ nem határozható meg

force field módszer, molekulamechanika

$E(\Phi)$ meghatározása empirikus párpotenciálokkal

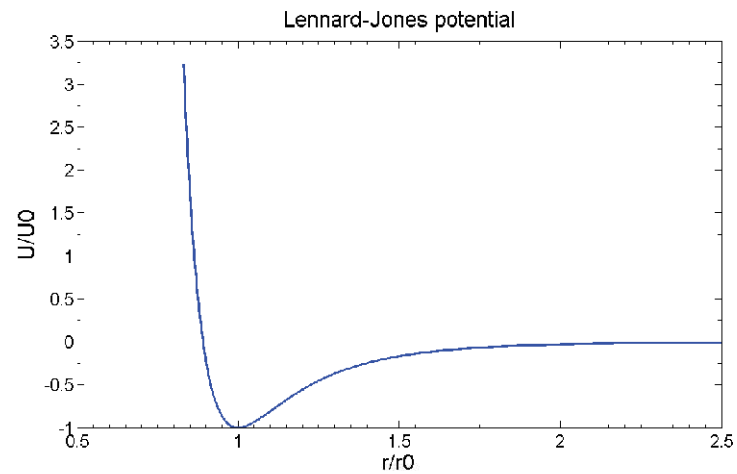
nemkötő kölcsönhatások:

elektrosztatikus

hidrogén-híd

van der Waals típusú kölcsönhatások

Lennard-Jones potenciál: $U(r) = U_0[(r/r_0)^{-12} - 2(r/r_0)^{-6}]$

r_0 : a nemkötő atompárok van der Waals sugarainak összege

2.3. táblázat. Néhány, molekulában kötött atom van der Waals-sugara

Atom	H	C	O	F	Cl	Br	J	CH ₃
Sugár, nm	0,12	0,17	0,14	0,135	0,18	0,195	0,215	0,20

Nemkötő atompárok egy molekulán belül:
negyedik szomszéd, (1-5 kölcsönhatás) vagy annál távolabbi

részben nemkötő:
harmadik szomszéd, (1-4 kölcsönhatás):
Lennard-Jones potenciál leskálázva
+ torziós potenciál

$E(\Phi)$ adott Φ esetén polimerekre is meghatározható,
de a minimumhelyek keresése több ezer dimenziós térben nem lehetséges

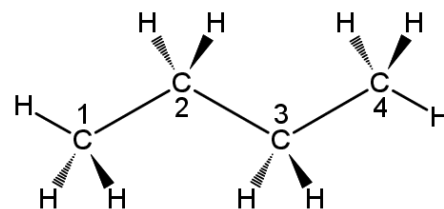

5.3. Modellanyagok konformációs analízise

5.3.1. Lokális konformációk vizsgálata

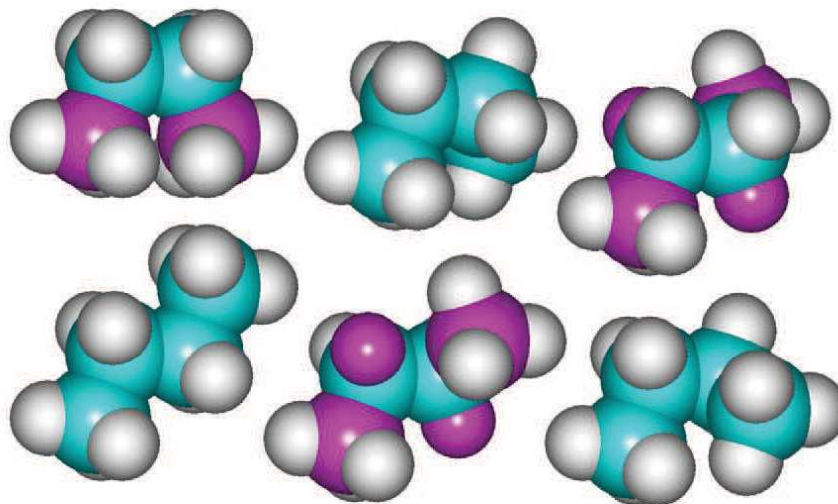
polietilén-szerű láncok
egy torziós szög:

Modell: n-bután

az n-bután nevezetes konformációi:

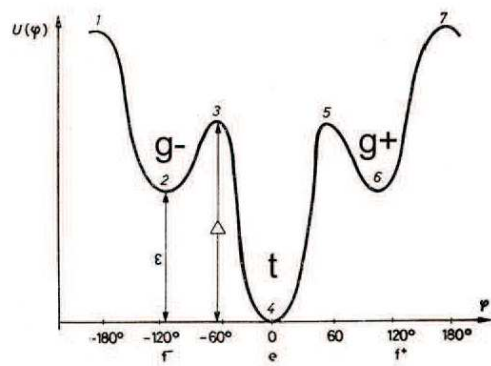
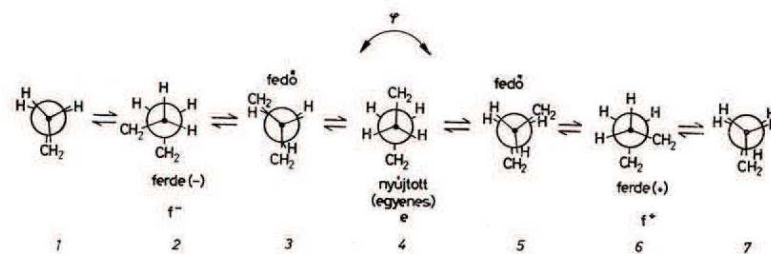
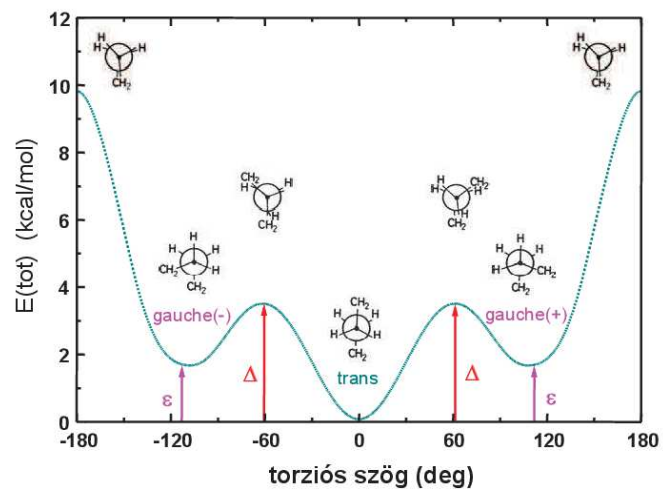
gauche⁻

trans

gauche⁺

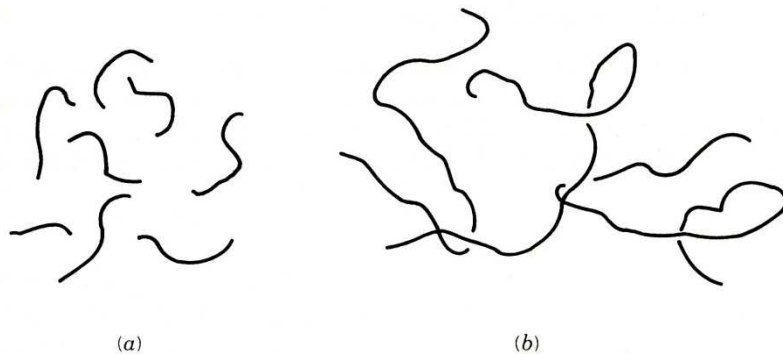
Az n-bután konformációs energiája

2.10. ábra. Az n-butánnal ekvivalens láncrészkonformációs energiája a torziószög függvényében

Polimerek és kismolekulájú anyagok szerkezete

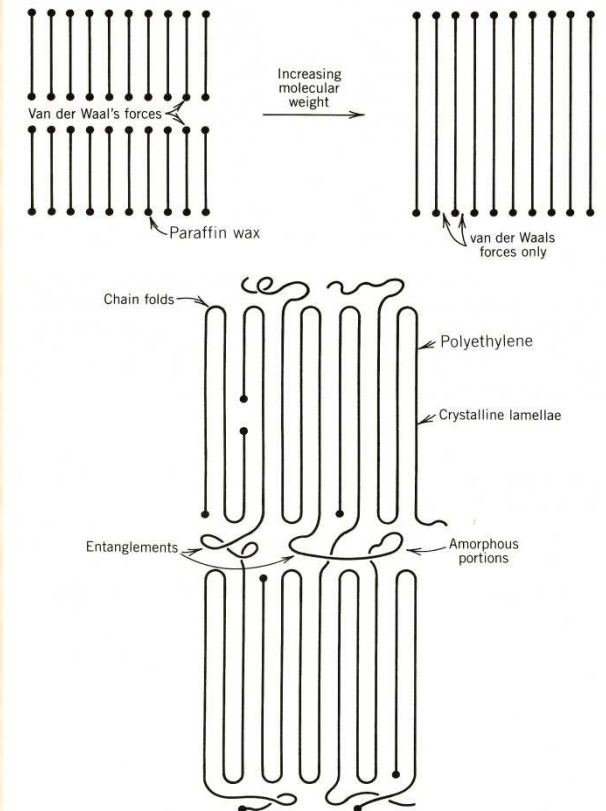
Amorf

Figure 1.3 Entanglement of polymer chains. (a) Low molecular weight, no entanglement. (b) High molecular weight, chains are entangled. The transition between the two is often at about 600 backbone chain atoms.

Hurkolódás (entanglement):
a jellegzetes makromolekuláris tulajdonságok
legfőbb oka !!!

Kristályos

Figure 1.2 Comparison of wax and polyethylene structure and morphology.

A polimerek termomechanikai sajátosságai

